

SATRANÇ VE VEZN-İ AHAR ÜZERİNE DÜŞÜNCELER*

Dr. Doğan KAYA

Şiirlerini hece ile ortaya koyan halk şairleri, zaman zaman aruz vezni ile de şiirler vücuda getirmişlerdir. Bunda, bir bakıma kendilerini hor gören divan şairlerine karşı güçlerini gösterme kaygısının önemli rolü olmuştur. Hatta divan şairlerine duyulan tepki ve kendilerinin gücünü ispatlama hissi o boyutlara varmıştır ki, ağırlıklı olarak kullanılan külfetli lisan ve mazmunlar, hece ile yazılan şiirlere kadar sirayet etmiştir. Farklı aruz kalıplarıyla *divan*, *semaî*, *kalenderî*, *selis*, *satranç* ve *vezn-i âhar* gibi şiirler yazan halk şairlerinin bu alanda başarı sağladıkları pek söylenemez.

Halk şiiri nazım biçimi ve türleriyle ilgili kitaplarda, şairlerin *müf te i lün / müf te i lün / müf te i lün / müf te i lün* kalıbıyla söyledikleri şiirler **satranç**, *müs tef i lâ tün / müs tef i lâ tün / müs tef i lâ tün / müs tef i lâ tün* kalıbıyla ortaya koydukları şiirler de **vezn-i âher** olarak adlandırılmıştır.

Elimizde, şairlerimizin gerek satranç gerekse vezn-i ahâr şeklinde söyledikleri pek çok örnek bulunmaktadır. Ne var ki bunların kendi içlerinde şekil itibarıyla çeşitli farklılıklar gösterdiği görülür. Bu farklılıklar beyit, dörtlük ve bentler şeklinde olabildiği gibi, farklı bir aruz kalıbıyla söylenmiş şekiller olarak da kendini gösterir. Diğer taraftan hece vezni ile ortaya konulmuş, vezn-i ahârdeki şekle benzer, çok sayıda örneklerin varlığı da bilinmektedir. Ayrıca, günümüz halk şairlerinin de bu tarzda şiirler yazdıkları / söyledikleri bir gerçektir. Bu örnekler, her ne kadar şekil olarak *vezn-i ahâr* abenzemekteyse de şairler bunlara *satranç* adını vermektedirler. Hatta Semâî (Hengamî), Divan Satranç (Seyranî) denildiğine de rastlamaktayız. Bu da mes'eleyi girift bir hale getirmektedir. Şu halde karmaşık şekilde ortaya konulan şiirleri vezn-i ahâr yahut satranç diye ayırabilmek açıklanmaya, muhtaç bir konu olarak karşımızda durmaktadır. Tebliğimizde, ulaşabildiğimiz örneklerden hareketle, bu konudaki tespitlerimizi ortaya koyacak, bir sonuca varmaya çalışacağız.

* Yayımlandığı yer: *Âşık Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul, 2000, s. 81-114.

Önce şunu söylemek durumundayız: Yukarıda söylediğimiz gibi salt; *Müf te i lün / Müf te i lün / Müf te i lün / Müf te i lün* kalıbıyla yazılmış şiirleri satranç, *Müs tef i lâ tün / Müs tef i lâ tün / Müs tef i lâ tün / Müs tef i lâ tün* kalıbıyla ortaya konulmuş örnekleri vezn-i ahar olarak niteleyemiyoruz. Çünkü Âşık Edebiyatında, aruz kalıplarıyla ve heceyle yazılmış, fakat şekilce vezn-i âhar veya satranca benzer başka örnekler de bulunmaktadır.

Konuya açıklık getirmek için tespit edebildiğimiz mevcut örneklerle göre bir tasnif yapmanın ve bunu yaparken de asıl kaynakta bu şiirlere ne ad verildiğini belirtmenin yerinde olacağı düşüncesindeyiz.

I. Aruzla yazılmış şiirler

A. *Müf te i lün / Müf te i lün / Müf te i lün / Müf te i lün*

Musammat düzende ve beyitlerle yazılmışlardır.

Âşık Ömer (Satranç), Dertli (Satranç), Erzurumlu Emrah (Satranç)

B. *Mef û lü / Me fâ î lü / Me fâ î lü / Fe û lün*

Kenzî (Satranç)

C. *Fâ i lâ tün / Fâ i lâ tün / Fâ i lâ tün / Fâ i lün*

1. Tek dördlük olarak yazılmış şiirler:

Asaf Yahya, Yavuz Sultan Selim / Kanunî Sultan Süleyman / Ziya Paşa

2. Birden fazla dördlülle yazılmış şiirler:

Zahmî (Vezn-i Ahar), Ayaşlı Muhlis Paşa (Vezn-i Ahar), Yusufelili Huzurî (Vezn-i Ahar), Posoflu Müdâmî (Satranç), Kıbrıslı Kenzî. (Satranç).

D. *Me fâ î lün / Me fâ î lün / Me fâ î lün / Me fâ î lün*

Sivaslı Raşid (Satranç), Kenzî (2 adet ve her ikisi de Satranç adıyla), Hengamî (Semâî).

E. *Müs tef i lâ tün / Müs tef i lâ tün*

Mefharî (Vezn-i Aher), Yozgatlı Hüznî (Satranç), Tokatlı Nurî (Vezn-i Aher), Merzifonlu Sabrî (Satranç)

F. *Müs tef i lâ tün / Müs tef i lâ tün / Müs tef i lâ tün / Müs tef i lâ tün*

1. Beyitlerle yazılan şiirler: Kâmil (Vezn-i Aher)
2. Tek dörtlükten ibaret olan şiirler: Asaf Yahya
3. Dörtlüklerle yazılan şiirler: Tokatlı Nuri (Vezn-i Aher), Hayrî Halil (Vezn-i Aher).

G. *Mısraları farklı kalıpla söylenmiş şiir*

Babür

II. Hece ile yazılmış şekiller

A. *Sekiz heceli şiirler*

Rahmanî (2 adet -Satranç)

B. *On heceli şiirler*

Sabit Müdamî (Satranç)

C. *On iki heceli şiirler*

Rahmanî (Satranç).

D. *On dört / on beş heceli şiirler*

Seyranî (Divan Satranç), Sabit Müdamî (Satranç)

E. *On altı heceli şiirler*

Sefil Selimî, İnanî (Satranç), Erdem Can (Satranç), Erdemli (2 adet -Satranç)

F. *Yirmi heceli şiirler*

Sabit Müdamî (Satranç), Zeynel (Vezn-i Ahar)

Musammat beyitlerle / dörtlüklerle vücuda getirilen bu şiirlerde beyitlerin musammat parçaları aynı zamanda sekiz heceye tekabül eder. Şiirlerin iç kafiyele göre düzeni;

a b	c c	d d	x x
a b	c b	d b	x b

şeklindedir. Beyitler alt alta yazıldığında şiir sekiz heceli dördlük haline gelir ve kafiye düzeni;

a	c	d	x
b	c	d	x
a	c	d	x
b	b	b	b

şekline dönüşür.

Türk Edebiyatında bu tip şiir örneklerinin ilkinde hükümdar şair Babür'ün divanında rastlıyoruz. Babür'ün tek dördlük olarak yazdığı ve her mısraı ayrı kalıpta olan şiir şöyledir:

- I. -- / .- / .- / -
 II. -- / .- / .- / -
 III. -- / .- / .- / --
 IV. .- / .- / .- / .-

- I. *Yitti mini öltürgeli* *âhır* *hicrân*
 II. *Öltürgeli koyma* *mini kutkar* *iy cân*
 III. *Ahır* *mini kutkar* *bu firâk* *asru yaman*
 IV. *Hicrân* *i(y) cân* *asru yaman* *âh u figân*¹

[Hicran, sonunda beni öldürmek üzere ulaştı.

Ey can (sevgili) beni ölmeye bırakma kurtar.

Bu ayrılık çok yaman, artık beni kurtar.

Ey can (sevgili) ayrılık ah ve figan, çok yaman.]

Satranç sözünün Hintçe *sadrenç* yahut Arapça *sadrenc* kelimelerinden geldiği söylenmektedir.

Satranca şairler, *şatranç*, *nev-i şatranç* (Yozgatlı Hüznî) ve *santranc* / *santrac* (Kıbrıslı Kenzî) gibi isimler de vermektedirler. Bu şekildeki şiirlere niçin satranç denildiği birtakım sebeplere bağlanmıştır. Sözcüğü, satrancın irticalen söylenmesi hayli zor olduğundan bu şiirlere

¹ Bilâl YÜCEL, *Babür Divanı*, Atatürk Kültür ve Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ank., 1995, s. 303.

sad-renc denilmiş ve bu isim satranç haline dönüşmüştür. Bir başka sebep de, meşhur satranç oyununun² tahtasındaki şekil gibi, sözlerin soldan sağa-yukarıdan aşağıya okunabilecek şekilde dizilmiş olmasının benzerliğidir. Satranç oyununa *şatranç*, *şatrenç* veya *şatrenk* denildiği de olur.

Edebiyatımızda bu tip şiirlerin sayısı oldukça azdır. Buna rağmen şairler satranç yazmaya karşı ilgi duymuşlardır. Hatta lâ-edri bir beyitte bile meçhul san'atçının böyle bir gayret içinde olduğunu görürüz.

<i>Müşkil</i>	<i>âşık-ı</i>	<i>bî-vefâya</i>
<i>Ancak</i>	<i>olmak</i>	<i>doğrusu</i>
<i>Zahmetr</i>	<i>âzıher</i>	<i>cefâya</i>

Mânâsız sözlerin bir araya getirildiği bir üçlük gibi görünen yukarıdaki ifadelerde, birinci ve üçüncü mısralar ayrı ayrı olarak ikinci mısra ile birleştirildiğinde şu beyit ortaya çıkar:

² Satranç, rivayete göre *Hakîm Nasır Dühr* tarafından icad edilmiştir. Hind Hükümdarı *Talmend*, Çinlilerle yaptığı savaşta mağlup olunca, filin üzerindeki tahtında iken üzüntüsünden hayatını kaybeder. Annesi de oğlunun ölümüne dayanamaz, içi yanar, divane olur. Onu teselli etmek için Hind hekimlerinden *Sehnese bin Dâhir* satrancı icad eder. Kadıncağz da bu oyunla kendisini avutur (Ahmet Tal'at ONAY, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, Ank., 1992, s. 392-393.).

Oyunun icadı üzerine anlatılan diğer söylentiler şöyledir:

*Satranç, *Hakîm Dahirî Hindî* yahut oğlu *Sıssa* tarafından icat edilmiştir. Sıssa'nın oğlu *Leclâc / Leylâc* tarafından her tarafa yayılmıştır.

*Satranç, Hindistan'da bir Brehmen tarafından bulunmuştur. Brehmen, ülkenin şahına satranç oyununu öğretir. Bundan memnun kalan Şah, Brehmen'i ödüllendirmek ister. Brehmen 64 kare olan satrancın ilkinde 1, ikincisine 2, üçüncüsüne 4, dördüncüsüne 8 olmak üzere her kareye karşılık iki misli buğday vermesini ister. Brehmen'i alçak gönüllü bulan Şah, teklifi kabul eder. Brehmen'in istediği buğday 18 446 744 073 709 551 616 rakamına ulaşır ki, bu kadar buğday yetiştirmek için dünyanın 64 misli büyüklüğünde bir kara parçasına ihtiyaç duyulur.

*Eski Arap kaynaklarına göre, satrancı, Truva'nın kuşatılması sırasında *Palamedes* bulmuştur.

Satranç taşlarında bir görüşe göre, Şah kâinâtı temsil eder. Diğer taşlarda *enasır-ı erba* remzedilmiştir. Vezir *ateşi*, kale *toprağı*, fil *hava* yı, at da *su* yu temsil eder (Mehmet ARSLAN, *Divan Şiirinde Satranç ve Satranç İstilahları*, *Yedi İklim*, S. 33, Aralık 1992, s. 30-37.).

*Müşkil ancak âşık olmak bî-vefâya doğrusu
Zahmet ancak râzı olmak her cefâyâ doğrusu³*

Satranç yazma zor bir iş olmasına rağmen, birçok şair acaba niçin buna gerek duyar? Zannımızca, böylesine zor şiiri yazmakla, şiirlerinde kelime oyunları yapmakta mahir olan divan şairlerine nispet olarak, kendilerine bir paye çıkarmak düşüncesi şairleri satranç yazmaya yönelten başlıca sebeptir.

Konusu genellikle *aşk* ve *güzellik* olan satrançların, *fikrî* (Asaf Yahya, Erzurumlu Rahmanî), *dinî* (Hayrî Halil, Posoflu Sabit Müdamî), *tasavvufî* (Kâmilî), *öğüt* (Kenzî, Rahmanî), *şahsî* (Erdem Can), *yeri* (Kenzî) ve *millî* (Erdemli, Zeynel) konularda da yazılmış örnekleri vardır.

Bu şiirler, aruzlu şekillerden vezin ve ezgi yönü ile ayrılırlar.

Cönklerde ve yazılı kaynaklarda vezn-i âhar ibaresiyle ortaya konulan şiirler de murabba şeklinde yazılır. Bu şeklin en önemli tarafı, her mısranın taktillerle dört parçaya bölünmesi ve her parçanın / taktinin sırasıyla yukarıdan aşağı okunduğunda da aynı sözlerin tekrar ortaya çıkması esasına dayanır. Yani taktiller rakamlandırılacak olursa şöyle bir düzen ortaya çıkar:

1 2 3 4
2 3 4 5
3 4 5 6
4 5 6 7

Bu şiirlerin kafiye düzenleri ise;

a	c	d	x
a	c	d	x
a	c	d	x
b	b	b	b

şeklindedir.

Müs tef i lâ tün / Müs tef i lâ tün / Müs tef i lâ tün / Müs tef i lâ tün
kalıbıyla beyit veya dörtlüklerle yazılan ve vezn-i aher olarak

³ Nâzım H.POLAT, *Ömer Seyfeddin Biyografyasına Ek*, TBA, S.1, Sivas,1995, s. 30.

adlandırılan şiirlerin üçlüklerle de yazıldığı ifade edilmişse de⁴ biz bu konuda aynı kanaati taşıyoruz. Zira Hüznî'nin altılı bentlerle yazılmış olan şiirleri ve bu şiirlerin zincirleme tarzında yazılmış olmaları bizi doğru çıkarmaktadır. Bu şiirleri; *Müs tef i lâ tün / Müs tef i lâ tün* kalıbıyla yazılmış altı mısralı şiirler olarak kabul etmek durumundayız.

Görüldüğü gibi satranç veya vezn-i âhar olarak isimlendirilen şiirler oldukça farklı şekil ve kalıplar içinde kendilerini göstermektedir. *Şu halde bu tip şiirlere isim verirken neleri baz almamız gerekir?*

İster beyit, dörtlük veya bent halinde, isterse aruzun yahut hecenin muhtelif kalıplarıyla yazılan bu şiirler vezn-i aher yahut başka bir adla isimlendirilmiş olsalar dahi **satranç** adı altında toplanabilir

Bu şiirler genel olarak **satranç** başlığı altında üç grupta değerlendirilebilir.

I. Aruzun veya hecenin muhtelif kalıplarıyla yazılan ve **satranç tahtası düzenine** göre vücuda getirilmiş şiirler.

II. Aruzun *Müf te i lün / Müf te i lün / Müf te i lün / Müf te i lün* kalıbıyla, beyitlerle ve musammat kafiye ile yazılan şiirler.

III. Aruzun *Müs tef i lâ tün / Müs tef i lâ tün*, hecenin 5+5 kalıbıyla altı veya sekiz mısralı bentlerle yazılan; takti veya duraktaki sözlerin alt mısralarda da kullanılmasıyla meydana getirilen şiirler.

METİNLER

I. Aruzla yazılmış şekiller

Elimizdeki örnekler Âşık Ömer, Kâmilî, Dertli ve Erzurumlu Emrah'a ait olup musammat düzende ve beyitlerle yazılmıştır. Kafiye düzenleri;

---a ---a ---b ---b ---c ---c---x ---x
---a ---a ---b ---a ---c ---a---x ---a şeklindedir.

Şiirlerin konusu aşktır.

⁴ Cem DİLÇİN, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Ank., 1983, s. 365.

Hikmet DİZDAROĞLU, *Halk Şiirinde Türler*, Ank., 1969, s. 141-142.

A.Müf te i lün / Müf te i lün / Müf te i lün / Müf te i lün

1. Musammat düzende ve beyitlerle yazılmış şiirler:

Âşık Ömer :

İtme cefâ	bana şehâ	cevr ü cefâ	görme sezâ
N'ola vefâ	etsen eyâ	lutf u edâ	hûrî likâ

Cevr ü sitem	virdi elem	bana bu dem	ey gül-i fem
Eyledi gam	kaddimi ham	kem diyemem	ol sânemâ

Ey pür edeb	n'oldu sebep	bilsem aceb	bedende heb
Her rûz u şeb	çeşm-i gadep	renc ü itab	turfa belâ

Var mı güzel	sana bedel	sînemi gel	tığ ile del
Vaslına el	irse sehel	n'ola mahâl	kân-ı sehâ

Dağ-ı derûn	dilde füzûn	bağrımı hûn	eyledi çün
Aşk u cünûn	oldu nümûn	sabr u sükûn	vire Hüdâ

Gamzen aman âfet-i cân	dökmede kan	şah-ı cihân
Ehl-i imân	küllî hemân	eyledi cân
		sana fedâ

Şâm ü seher	dilde keder	dağ biter	uz-i ciğer
Eyleme dar	âhım irer	birgün ider	sana şehâ

Ey büt-i Çin	âliye kin	itme hemin	vasla yakîn
Eyle şirin	şah-ı güzîn	ÖMER'i hazin	itme canâ ⁵

Kâmilî:

Vasf edelim yârımızı	başlayalım sohbetine
Harc edelim varımızı	aşk yolunun vuslatına

⁵ Sadeddin Nüzhet ERGUN, *Âşık Ömer-Hayatı ve Şiirleri*, İst., 1936, s. 424.

Dil sana kimse uyamaz Sırrını ağyâr duyamaz
 Teşne olanlar doyamaz la'l-i lebin lezzetine

 Şehr-i dili saklayalım her kırığı ekleyelim
 Tekkemizi bekleyelim pirimizin himmetine

 Sende vefâ görmeyelim zevk u safâ sürmeyelim
 Hiç birimiz girmeyelim sofuların halvetine

 Nefse uyup gezme gönül sen de vefâyı ara bul
 Ağzın açar gonce-i gül andelibin firkatine

 Uyma gönül nefsine sen benlik edüp sen deme ben
 Mürşidine hürmet eden nâil olur himmetine

 Sırr-ı mu'ammâyı bilen nokta-i kübrâyı bilen
 "Nahnü kasemnâ" yı bilen râzı olur kısmetine

 Hüsn ü güzel lâyıkmı kendi bilir sâdıkını
 Ma'sukunun âşıkını da'vet eder rü'yetine

 Gözle tefekkürle kader âşık isen çekme keder
 Zerrece akı mı erer kudrete Hak hikmetine

 Hüsnü güzel envâr imiş ruhleri hem ahmer imiş
 Leblerinin benzer imiş lezzeti bal şerbetine

 Söyle KEMÂLÎ emelin "bezm-i elest"dir bu demin
 Sabr edelim künc-i gamunderdine hem mihnetine⁶

Dertli:

Medhine meddâh olalım hüsrev-i hûban güzele
 Vafına sözler bulalım dinleye yârân güzele

⁶ Ahmet Tal'at [ONAY], *Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev'i*, İst., 1928, s. 69-70.

Benzeyemez hûr u melek hidmetine çektik emek
Dişleri zen şâne gerek zülfü perîşân güzele

Dayanamam nazlarına tûti gibi sözlerine
Çekme sezâ gözlerine kuhl-i Sıfâhan güzele

Söyleme efsâne gibi bakması bîgâne gibi
Şem'ine pervâne gibi yan güzele yan güzele

Söylese diller dolaşır bakmaya gözler kamaşır
Sırmalı kaftan yaraşır serv-i hırâman güzele

Yüzüne zer hızma ile cebhe zeheb düzme ile
Başta oya yazma ile yakışır elvan güzele

Serv-i sehî kâmetime kâmet-i kıyâmetime
Gelse eğer da'vetime kesmeli kurban güzele

Emrine tâ'at edelim cevrine gayret edelim
Hâneyi halvet edelim bir gece mihmân güzele

Câm ile mey süzdürelim bezme şeker ezdirelim
Seyr ederek gezdirelim bağ ile bostân güzele

DERTLİ-i efkenderiz vasfını gûyendeleriz
Can ile baş bendeleriz şimdi Âlişân güzele⁷

Erzurumlu Emrah:

Sevdi gönül bir püseri sanatı terzi güzeli
Hüsnünü bir muhtasarı şerh ederek söylemeli

Matla'nın fâikını sohbetinin lâyıkını
Ben gibi bir âşıkını eylemiş aşkıyle deli

⁷ Cem DİLÇİN, a.g.e., s. 362.

Düştü gönül çâresine Çehre-i mehpâresine	kaşlarının karesine yandı derûnum görelî
Vardı ellerim eline Kâkülünün bir teline	tutuldu dilim diline bağladı bu cân u dili
Kendi güzel nâmı güzel Lehçe-i gül-fâmı güzel	gönlüme âramı güzel dinli bu rengîn gazeli
Âşıkâ cânân görünür Sûretâ insân görünür	dertlere dermân görünür sîreti her mâhasalî
Mâderinin nesli peri Galibâ anın pederi	la'l-i Bedehşân güzeli zâtına gılmân demeli
Çünkü söz olmaz sözüne Hâsılı dünya yüzüne	kaşına şehlâ gözüne gelmemiş aslâ bedeli
Rehberi akrânı da yok Vaslına imkânı da yok	lutfu da ihsânı da yok bilmem amma neylemeli
Süslüce püsküllü fesi Sîm ü zere çok hevesi	görmeden oldum sevesi vardır anı n'işlemeli
Bezl edüben sîm ü zeri Mâl ü mülkü cân u seri	sevmeli böyle püseri cümle fedâ eylemeli
Ruhları gül pembe beden Bir mecdiye verüben	nâz ü edâ hokka dehen bir öpücük istemeli
Sofrasına kim ki banar Bûse ile dil mi kanar	nârına elbette yanar âguş alıp dişlemeli
Mâilim ben mah cebîne İşliğinin her cebine	durma sarıl gabgabına dökmeli altın kümeli
Gönlünü memnûn edelim	bu işi kânûn edelim

Mikrasın altın edelim	İncitmesin nâzik eli
Dikse dikiş nâz ederek Söyledi cânım diyerek	hem utanıp hem gülerek yiyelim geldi o dili
Kâh üzülür kâh büzülür İncedir beli üzülür	kâhi gözü boş süzülür çokça sıkıp öpmemeli
Şehrinin içinde gezer İğnesi hem yüksüğü zer	gördüğünün bağrın ezer goncası sîm işlemeli
Öyle şeref ü nâz ile Bir gümüş endâze ile	aynalı yelpâze ile ölçmeli ol ince beli
İsmi anın diyemem Üç yüz ona düştü rakam	çekmesin ol gonca elem ebcedi harfin temeli
Çağırır EMRAHÎ habîb İster isen derde tabîb	koyma bizi böyle garîb zikreder gör Lem-yezeli ⁸

B.Mef û lü / Me fâ î lü / Me fâ î lü / Fe û lün

Bu kalıpta yazılmış tespit edebildiğimiz tek örnek Kıbrıslı Kenzî'ye aittir. Aşk konulu olan bu şiir, dörtlüklerle yazılmıştır ve koşma kafiye düzeninde kafiyeleşmiştir.

Kenzî:

"Gazel-i satranc Kenzî guyed"

Ol mâh ki	nâ-bendelere	eyleye	ihsan
Nâ bendelere	şah	gerek lutf-ı	firâvân
Eyleye	gerek lutf	bize yâr	nümâyân
İhsân	firâvân	nümâyân	ide hûbân

⁸ Hikmet DİZDAROĞLU, a. g. e., s. 138-140.

Murg-ı dil	nâlişde kodu	gonce-i	ra'nâ
Nâlişde kodu	âh-ı	hezârân	gül-i zibâ
Gonce-i	hezârân	öte git der	leb-i hamrâ
Ra'nâ	gül-i zîbâ	leb-i hamrâ	dil-i handân

Bir güzide	ol kân-ı kerem	eylese	ülfet
Ol kân-ı kerem	gâh	sezâdır	hem izzet
Eylese	sezâdır	dem-i vuslat	ne inâyet
Ülfet	heme izzet	ne inâyet	gele cânâ

Gâyet ile	âsân gelür	KENZİ'ye	santranc
Âsân gelür	râh-ı	kalender	dil-i emvâc
KENZİ'ye	kalender	oku ammâ	ki gözün aç
Santranc	dil-i emvac	ki gözün aç	bu ne evzân ⁹

C.Fâ i lâ tün / Fâ i lâ tün / Fâ i lâ tün / Fâ i lün

Bu kalıpta yazılmış şiirleri iki grupta toplamamız mümkündür.

1. Tek dördlük olarak yazılanlar:

Elimizde bulunan iki şiirde bütün mısralar birbiriyle kafiyelidir. Birincisi fikrî, ikincisi aşk konuludur.

Asaf Yahya:

Adem oldur	cümle halka	her zamanda	dâd eder
Cümle halka	cân ü dilden	rahm edip	imdâd eder
Her zamanda	rahm edip	bî-kesleri	dilşâd eder
Dâd eder	imdâd eder	dilşâd eder	irşâd eder ¹⁰

Yavuz Sultan Selim¹¹ -Kanunî Sultan Süleyman¹² yahut Ziya Paşa'ya¹³ izafe edilen şiir.

⁹ Harid Fedai, Kıbrıslı Âşık Kenzi'nin Satrançları, Türk Bankası Kültür Sanat Dergisi, S.15, 9. 1994, s.7.

¹⁰ Asaf Yahya, Güneyde Kültür, VI(70), 12. 1994, s. 29.

¹¹ Ömer KILIÇ, İrfan Pınarları, İst., 1968, s. 16.

¹² Güneyde Kültür, VI (70), 12. 1994, s. 9.

Sanma şâhım	herkesi sen	sâdıkâne	yâr olur
Herkesi sen	dost mu sandın	belki ol	ağyâr olur
Sâdıkâne	belki ol	âlemde bir	dildâr olur
Yâr olur	ağyâr olur	dildâr olur	serdâr olur

2. Birden fazla dörtlükle yazılmış şiirler:

Ayaşlı Esat Muhlis Paşa, Huzûrî, Posoflu Müdamî ve Kenzî⁴ye ait olmak üzere elimizde dört şiir bulunmaktadır. Huzurî'nin ilk dörtlüğü; *a a b a*, diğerleri; *a a a a* şeklinde kafiyeleşmiştir. Diğer dörtlüklerin kafiye düzenleri klasik düzende olduğu gibidir. Muhlisî ve Huzurî'nin şiirleri aşk, Müdamî'nin şiiri dinî, Kenzî'ninki ise öğüt konusudur.

Zahmî:

Ey nigârım	hep pazarım	kisb ü kârım	sendedir
Hep pazarım	kisb ü kârım	cümle varım	sendedir
Kisb ü kârım	cümle varım	âh ü zârım	sendedir
Cümle varım	âh ü zârım	gülizârım	sendedir

Şah-ı server	heft-kişver	lutfun ister	cümle kul
Heft-kişver	lutfun ister	cümle kul	sen kıl kabul
Lutfun ister	cümle kul	sen kıl kabul	hem sağ u sol
Cümle kul	sen kıl kabul	her ne ararım	sendedir

Sırrı esbak	cism-i mutlak	sendedir	hak nazenin
Cism-i mutlak	sendedir	hak nazenin	ilme'l-yakin
Sendedir	hak nâzenin	ilme'l-yakin	ayne'l-yakin
Nazenin	ilme'l-yakin	didar-ı yarım	sendedir

Sırr-ı akdem	raz-ı adem	şah-ı âlem	tut elin
Râz-ı adem	şah-ı âlem	tut elin	bağla belin
Şah-ı âlem	tut elin	bağla belin	ZAHMÎ kulun
Tut elin	bağla belin	ZAHMÎ pazarım	sendedir ¹⁴

¹³ Nejat BİRDOĞAN, *Türk Halk Edebiyatına Divandan Sızmalar, Türk Folklor Araştırmaları*, IX (183), 10.1964, s. 3551.

¹⁴ Ahmet Talat ONAY, *Çankırı Şairleri*, Çankırı, 1932, s. 184-185.

MUHLİS

Dil-rübâsın	bî-vefâsın	ey cefâ-cû	nevcivân
Bî-vefâsın	ey cefâ-cû	nevcivan	hâlim yaman
Ey cefâ-cû	nevcivân	hâlim yaman	senden aman
Nevcivân	hâlim yaman	senden aman	saddü'l-aman

Muktezâ-yı	tali'imdir	derd-i aşkın	zâriyım
Tali'imdir	derd-i aşkın	zâriyım	bî-mâriyım
Derd-i aşkın	zâriyım	bî-mâriyım	gamhâriyım
Zâriyım	bî-mâriyım	gamhâriyım	kârım figân

Tâ ezelden	mest-i aşkım	sunma sâkî	câm-ı Cem
Mest-i aşkım	sunma sâkî	câm-ı Cem	nûş eylemem
Sunma sâkî	Câm-ı cem	nûş eylemem	hayretteyim
Câm-ı Cem	nûş eylemem	hayretteyem	dâim hemân

MUHLİSÂ	gülsitân-ı	aşka geldik	çün hezâr
Gülsitân-ı	aşka geldik	çün hezâr-ı	nâlekâr
Aşka geldik	çün hezâr-ı	nâlekâr-ı	nevbahâr
Çün hezâr-ı	nâlekâr-ı	nevbahâr	ol her zaman ¹⁵

Yusufelili Huzurî:

Ol peri rû	çeşm-i âhû	mehlikâlar	canıdır
Çeşm-i âhû	zülfü hoş-bû	cânımın	cânânıdır
Mehlikâlar	cânımın	eğlencesi	candan aziz
Cânıdır	cânânıdır	candan aziz	mihmânıdır

Mübtelâ-yı	derd-i aşkı	ol perînin	cism ü cân
Derd-i aşkı	kim çekerse	istemez	mülk-i cihân
Ol perînin	istemez	üftâdesi	bağ-ı cinân
Cism ü cân	mülk-i cihân	bağ-ı cinân	kurbânıdır.

¹⁵ Bedri NOYAN, *Ayaşlı Abdi Efendi Cöngüünün Tedkiki*, **Halk Kültürü** 1984/4, İst., 1985, s. 109-110.

Hal ü hattı	nâzenindir	her edâsı	dil-rübâ
Nâzenindir	şûh-ı mümtâz	neş'edâr	sâhip vefâ
Her edâsı	neş'edâr	âyine-veş	ibret nümâ
Dil rübâ	sâhip vefâ	ibretnümâ	ünvânıdır
Hamd-i bîhad	tâzelendi	sâyesinde	bezm-i Cem
Tazelendi	câm-ı gül-gûn	zümre-yi	âlî himem
Sâyesinde	zümre-yi	uşşâk bütün	erbâb-ı dem
Bezm-i Cem	âlî himem	erbâb-ı dem	meydanıdır
Ey HUZÂRÎ	bârekallâh	yazdı kâmil	nazm-ı ter
Bârekallâh	kadri vardır	her sözün	manend-i zer
Yazdı kâmil	her sözün	hikmette bir	mûciz eser
Nazm-ı ter	mânend-i zer	mûciz eser	divânıdır ¹⁶

Posoflu Müdamî:

Rabb'im Allah	Celleşanu	Hak keremler	kânıdır
Celleşanu	on sekiz bin	âlemin	sultanıdır.
Hak keremler	âlemin	üstüne	rahmiyle bakar
Kânıdır	sultanıdır	rahmiyle bakar	Ganî'dir
Peygamberim	Mustafâ'dır	nûr-ı zâtı	Zü'l-celâl
Mustafâ'dır	Fahr-ı âlem	buyurdu	azze ve cel
Nûr-ı zâtı	buyurdu	yek-dânesin	hem-bî-bedel
Zü'l-celâl	azze ve cel	hem bî-bedel	fermânıdır
Ba'de-senâ	erdi ilim	fetholundu	bâbımız
Erdi ilim	çün cihâna	yetiştı	matlabımız
Fetholundu	yetiştı	imdâda	kitâbımız
Bâbımız	matlabımız	kitâbımız	Kur'an'ıdır

¹⁶ Ali Rıza ÖNDER, *Âşık Ali Huzurî Coşkun*, *Türk Folklor Araştırmaları*, II (40), 11.1952, s. 640. / Hikmet DİZDAROĞLU, a.g.e., s. 143.

Ehl-i sünnet	ve'l cemâat	mezhebimdir	lâcerem
Ve'l cemâat	fi'l-beşâret	meskeni	Beytü'l-Harem
Mezhebimdir	meskeni	Hacc-ı ekber	Huld-ı İrem
Lâcerem	Beytü'l-Harem	Huld-ı İrem	ihsânıdır

Ey MÜDÂMÎ	bî-kusûrdur	cevher olan	sendeki
Bî-kusûrdur	la'l ü yakut	varsa ne	haznendeki
Cevher olan	varsa ne	haznendeki	lisandaki
Sendeki	haznendeki	lisandaki	Rahmanîdir ¹⁷

Kıbrıslı Kenzî:

Assıllar	eylemişsin	geldi değdi	nâleler
Eylemişsin	merd-i da'vâ	bezmde	itdi eser
Geldi değdi	bezmde	nâme gibi	bu nazm-ı ter
Nâleler	itdi eser	bu nazm-ı ter	virdi haber

Şi'r-i hikmet	bizlere bir	dâd-ı Hak'dır	tâ ezel
Bizlere bir	genc-i aşkdır	bahş idüp	ol lem-yezel
Dâd-ı Hakdır	bahş idüp	âşıklara	amma güzel
Tâ ezel ol	ol lem-yezel	amma güzel	sun'-ı kader

Hizmet eyle	bir kemâle	sıdk ile var	varı gör
Bir kemâle	cândan	teslim ol	dildârı gör
Sıdk ile var	teslim ol	âriflere	yalvarı gör
Varı gör	dildârı gör	yalvarı gör	şâm u seher

KENZÎ tanzîr	oldu rengin	santranc-ı	fâilât
Oldu rengin	işbu lügaz	ma'rifet	ilm-i necât
Santranc-ı	ma'rifet	şâ'irlere	âb-ı hayât
Fâ i lât	ilm-i necât	âb-ı hayât	kim nûş ider ¹⁸

¹⁷ N. R. BALCIOĞLU, *Posoflu Müdamî-III*, *Türk Folklor Araştırmaları*, VI (149), 12.1961, s. 2584. / Bekir Sami ÖZSOY-Halil İbrahim ATAMAN, *Posoflu Âşık Sabit Müdamî*, Kayseri, 1993, s. 208.

D.Me fâ î lûn / Me fâ î lûn / Me fâ î lûn / Me fâ î lûn

Tespit ettiğimiz dört örnek [Sivaslı Rüstem Raşid, Kenzî (2 adet), Hengamî], *a a a a, b b b a, c c c a*...şeklinde kafiye olup dörtlüklerle yazılmıştır. Kenzî'nin ikinci şiiri yergi, diğer üç şiir aşk konuludur. Raşid'in satrancı, diğerlerinden farklı olarak zincirleme tarzında yazılmıştır.

Sivaslı Rüstem Raşid:

Erişti bu	dil ü cana	niyazın	hoş nevâlarla
Dil ü cânâ	hakîkatten	nidâ erdi	sadâlarla
Niyâzın hoş	nidâ erdi	bu can içre	safâlarla
Nevâlarla	sadâlarla	safâlarla	<i>atâlarla</i>

<i>Atâlarla</i>	kerem geldi	erenlerden	bu rindâne
Kerem geldi	ezel bezmin	mey-i aşkı	bu mestâne
Erenlerden	mey-i aşkı	dolu ister	bu divâne
Bu rindâne	bu mestâne	bu divâne	<i>edâlarla</i>

<i>Edâlarla</i>	bu şeydâ dil	eder nâlân	ne firkattir
Bu şeydâ dil	yanar nâre	güle karşı	ne hasrettir
Eder nâlân	güle karşı	gece gündüz	ne hayrettir
Ne firkattir	ne hasrettir	ne hayrettir	<i>sevdâlarla</i>

<i>Sevdâlarla</i>	arar her dem	gedâ RÂŞİD	o devrânı
Arar her dem	Hac'Ağa'nın	o eltâfı	o ihsânı
Gedâ RÂŞİD	o eltâfı	niyâz eder	o seyrânı
O devrânı	o ihsânı	o seyrânı	âlâlarla ¹⁹

¹⁸ Harid FEDÂÎ, *Kıbrıslı Âşık Kenzi Divanı III*, Yorum Matbaası, 1993, s. 8. / Harid Fedâî, *Kıbrıslı Âşık Kenzi'nin Satrançları*, *Türk Bankası Kültür Sanat Dergisi*, S. 15, 9.1994, s. 4

¹⁹ Vehbi Cem AŞKUN, *Sivas Şairleri*, Sivas, 1948, s. 182.

Kenzî:

Güzel mislin	bulunmaz hiç	güzel içre	sadâkatde
Bulunmaz hiç	gözüm nûru	sana akrân	velâyetde
Güzel içre	sana akran	ne mümkündür	nezâketde
Sadâkatde	velâyetde	nezâketde	halâvetde

Gel ey dilber	ruhın ahmer	lebin sükker	yanığın gül
Ruhın ahmer	ruyın enver	kokar anber	saçın sümbül
Lebin sükker	kokar anber	dehânın ter	dilin bülbül
Yanığın gül	saçın sümbül	dilin bülbül	fesâhetde

Bizi gamdan	halâs eyle	visâlinle	gel ey âfet
Halâs eyle	dil ü cânım	kerem kıl gel	peri sûret
Visâlinle	kerem kıl gel	tulû eyle	kamer tal'at
Gel ey âfet	peri sûret	kemer tal'at	saâdetde

Şehâ KENZÎ	kulun kemter	sana çâker	inâyet kıl
Kulun kemter	atâ ister	vefâ göster	adâlet kıl
Sana çâker	vefâ göster	şeh-i kişver	şefâ'at kıl
Înâyet kıl	adâlet kıl	şefâ'at kıl	kıyâmetde ²⁰

* * * * *

Ne bilsin her	tahâretsiz	nedir nâkıs	nedir kâmil
Tahâretsiz	olan kimse	ne anlarmış	nedir âkil
Nedir nâkıs	ne anlarmış	bu meydânı	nedir gâfil
Nedir kâmil	nedir âkil	nedir gâfil	nedir vâsıl

Bu bezm içre	ne mümkündür	kadem basmadiler	her hâr
Ne mümkündür	fesâd ehli	bu esrâre	ola mazhar
Kadem basma	bu esrâre	nasib olmaz	var ey ebter
Diler her hâr	ola mazhâr	var ey ebter	değil kâbil

²⁰ Harid FEDÂÎ, *Kıbrıslı Âşık KENZÎ'nin Satrançları*, *Türk Bankası Kültür Sanat Dergisi*, S. 15, 9.1994, s. 6.

Bu bir sırdır	bilinmez hiç	bize Hak'dan	tecellidir
Bilinmez hiç	kamu halkın	her ahvâli	tesellidir
Bize Hak'dan	her ahvâli	şu gerdûnun	temellidir
Tecellidir	tesellidir	temellidir	n'ola hâ'il

Be hey KENZÎ	cehâletden	halâs olma	ne güçdür güç
Cehâletdenşu	kim çıkmaz	behâyimden	seçilmez hiç
Halâs eyle	behâyimden	bu devr içre	yürü ey piç
Ne güçtür güç	seçilmez hiç	yürü ey piç	sözü cahil ²¹

Hengamî:

Efendim gel	bana bildir	bi istiğnâ	ne âdetir
Bana bildir	bu istiğnâ	ne âdettir	adâlettir
Bi istiğnâ	ne âdettir	adâlettir	halâvettir
Ne âdettir	adâlettir	halâvettir	nezâkettir

Nice ta'rif	edem medhin	bu âlemde	senin dilber
Edem medhin	bu âlemde	senin dilber	ruyın enver
Bu âlemde	senin dilber	ruyın enver	lebin sükker
Senin dilber	ruyın enver	lebin sükker	sa'âdettir

Yanağında	açılmıştır	o gonca-ter	gül-i ra'nâ
Açılmıştır	o gonca-ter	gül-i ra'nâ	gözü şehlâ
O gonca-ter	gül'i ra'nâ	gözü şehlâ	ne hub sevdâ
Gül-i ra'nâ	gözü şehlâ	ne hub sevdâ	ne takattir

Cüdâ kılmaz	seni HENGÂM	bedenden can cüdâ olsa	
Seni HENGÂM	bedenden can	cüdâ olsa	fedâ olsa
Bedenden can	cüdâ olsa	fedâ olsa	gedâ olsa
Cüdâ olsa	fedâ olsa	gedâ olsa	şefâattir ²²

²¹ Harid FEDÂÎ, a.g.m., s. 5.

²² Sadeddin Nüzhet [ERGÜN], *Hengamî*, İst., [1933], s. 43.

E.Müs tef i lâ tün / Müs tef i lâ tün

Bentlerle ve zincirleme tarzında vücuda getirilir. Sekiz mısralı (Mefharî), olabildiği gibi altı mısralı (Yozgatlı Hüznî, Tokatlı Nuri, Merzifonlu Sabri) olarak da yazılabilir. Aşk konusunda yazılmış olan bu şiirlerin kafiye düzenleri şöyledir:

Hüznî : *a a b a a c, d d e d d c, f f g f f c...*

Nuri, Sabrî : *a a b a a a, c c d c c a, e e f e e a.*

Yozgatlı Hüznî:

Ey şûh-ı devrân	insâfa gel gel
Vay cân u cânân	insâfa gel gel
Ey şuh-ı devrân	vay can u cânân
Cân sana kurban	insâfa gel gel

Varsa kusûrum	afv it şehinşâh
Yokdur huzûrum	cevrinle billâh
Varsa kusûrum	yokdur huzûrum
Aşkınla horum	dil yandı vallah
Cevrinle eyvâh	dil yandı vallah
Afv it şehinşâh	insâfa gel gel

Ceylan bakışlım	ey çeşm-i âhû
Keklik sekişlim	gamzesi câdû
Ceylan bakılım	keklik sekişlim
Tâvûs nakışlım	gel berü berü
Gamzesi câdû	gel berü berü
Ey çeşm-i âhû	insâfa gel gel

Vay leb-i balım	aşkın belâdır
Kadd-i nihâlim	vaslın recâdır
Vay leb-i balım	kadd-i nihâlim
Yusuf cemâlimn	rahm it becâdır
Vaslın recâdır	rahm it becâdır
Aşkın belâdır	insâfa gel gel

Bu HÜZNÎ cânân	geldi amandır
Hicrinle sûzân	sâhib dîvândır
Bu HÜZNÎ cânân	hicrinle sûzân
Lutf it ne var cân	ehl-i îmandır
Sahip dîvândır	ehl-i îmandır
Geldi amandır	insâfa gel gel ²³

Tokatlı Nurî:

Ey cân-ı âlem	bir ince belsin
Her sırra mahrem	sen bî-bedelsin
Ey cân-ı âlem	her sırra mahrem
Vay gonca gül fem	gâyet güzelsin
Gayet güzelsin	sen bî-bedelsin
Bir ince belsin	tûl-i emelsin

Ey çeşm-i fettah	anladım bildim
Yok sende îmân	beyhûde yeldim
Ey çeşm-i fettân	yoksende îmân
Katlime fermân	ben revâ kıldım
Ben revâ kıldım	beyhûde yeldi
Anladım bildim	âhir ecelsin

Çok derde düştüm	var söyle yâre
Aşkınla piştım	yandım ne çâre
Çok derde düştüm	aşkınla piştım
Yandım tutuştım	bir şîvekâre
Bir şîvekâre	yandım ne çâre
Var söyle yâre	durmasın gelsin

Bir vasla ermek	hûbların şâhı
Yüz yüze sürmek	diller penâhı
Bir vasla ermek	yüzyüze sürmek
Yok mudur görmek	sen hüsn-i mâhı
Sen hüsn-i mâhı	diller penâhı

²³ M. Öcal OĞUZ, *Yozgatlı Hüzni*, Ank., 1988, s. 207-208.

Hûbların şâhı	burc-ı hilâlsin
Durdunsa bensiz	âferin NÛRÎ
Gülsüz dikensiz	etme gurûr
Durdunsa bensiz	gülsüz dikensiz
İstemem sensiz	cennet ü hûrî
Cennet ü hûri	etme gurûru
Âferin NÛRÎ	sâhib-gazelsin ²⁴

Merzifonlu Sabrî:

Bir güzel gördüm	nâzik bedendir
Yanında durdum	seyr-i gülşendir
Bir güzel gördüm	yanında durdum
Sırrını sordum	ayn-ı lebendir
Ayn-ı lebendir	seyr-i gülşendir
Nâzik bedendir	nerm ü çemendir
O lebdeki âb	la'l-i şifâdır
Bir misl-i şehdâb	derd-i devâdır
O lebdeki âb	bir misl-i şehdâb
Öpmeli şap şap	bir hoş gıdadır
Bir hoş gıdadur	derde devâdır
La'l-i şifâdır	gonce dehendir
Bir şeh-i âlem	çok âşıkânı
Dertlere merhem	ince meyânı
Bir şeh-i âlem	dertlere merhem
Sevmez mi âdem	yokdur akrânı
Yokdur akranı	ince meyânı
Çok âşıkânı	Mecnûn edendir

²⁴ Hikmet DİZDAROĞLU, a.g.e., s.142. Bu şiir belirtilen kaynakta, ilk bölümünü aldığımız ve aşağıda gösterdiğimiz gibi üçlük düzende kaydedilmiştir:

<i>Ey cân-ı âlem bir ince belsin</i>	<i>her sırra mahrem</i>	<i>sen bî-bedelsin</i>
<i>Ey cân-ı âlem her sırra mahrem</i>	<i>vay gonca gül fem</i>	<i>gâyet güzelsin</i>
<i>Gayet güzelsinsen bî-bedelsin</i>	<i>bir ince belsin</i>	<i>tûl-i emelsin</i>

Ol melek sîmâ	çok sitem etti
Gözlerdim amma	terk etti gitti
Ol melek sîmâ	gözlerdim amma
Kimden ki ayâ	bir söz işitti
Bir söz işitti	terk etti gitti
Çok sitem etti	bilmem nedendir

Efkende oldum	Mecnûn-veş elbet
Sarardım soldum	sen eyle şefkat
Efkende oldum	sarardım soldum
Bu derdi buldum	dil bî-meserret
Dil bî-meserret	sen eyle şefkat
Mecnûn-veş elbet	SABRÎ gezendir ²⁵

F.Müs tef i lâ tûn / Müs tef i lâ tûn / Müs tef i lâ tûn / Müs tef i lâ tûn

Beyitlerle, tek dörtlükle ve dörtlüklerle yazılabilmektedir. beyitlerle yazılan şiir (Kâmil), gazel tarzında kafiyeleşir. Dörtlüklerle yazılmış şiirler ise, koşma düzeninde kafiyeleşmiştir. Tespit edebildiğimiz dört şiirin şairi ve konusu şöyledir: Kâmil-Tasavvufî, Asaf Yahya-Fikrî, Mefharî-Aşk, Tokatlı Nuri-Aşk, Hayrî Halil-Dinî.

1. Beyitlerle yazılan şiirler:

Kâmil:

Dil bism-i şâhî	bil bism-i şâhî	kıl bism-i şâhî	dâim tilâvet
Dâim tilâvet	ger kılsa âdet	etse kırâet	dil bism-i şâhî

Gündüzde sâim gecede kâim	zikreyle dâim	budur şerâfet
Budur şerâfet	eyle riâyet	hısn-ı himâyet

Dilde hayâlin	nakş et meâlin	mâh ile sâlin	terk etme ey cân
Terk etme ey cân	bir nefis ü bir ân	düşmana kalkan	kıl bism-i şâhî

²⁵ Orhan BİLGİN, *Merzifonlu İki Şair: Eyüp Sabri-Hıfzî*, İst., 1992, s. 57-59. / Vehbi Cem AŞKUN, *Merzifon Şairleri*, Merzifon, 1937, s. 36. (Bu şiir de 24. dipnotta gösterilen şiir gibi üçlüklerle kaydedilmiştir.)

KÂMİL kelâmı söyler selâmı eyler bu nâmı dâim tilâvet
 Dâim tilâvet kıl bism-i şâhî bil bism-i şâhî dil bism-i şâhî²⁶

2. Tek dörtlükten ibaret olan şiirler:

Asaf Yahya:

Erbâb-ı izzet yârân-ı sohbet bezm-i muhabbet bir dildâr ister
 Yârân-ı sohbet ahsen-i ülfet şevk ile elbet bir sâgar ister
 Bezm-i muhabbet şevk ile elbet bir dâr-ı adet râmiş-ger ister
 Bir dildâr ister bir sâgar ister râmiş-ger ister tenhâ yer ister²⁷

3. Dörtlüklerle yazılan şiirler:

Mefharî

Ey çeşm- âhû	tûti sühan-gû	zülfü semen bû	müşg-i şumarâ
Tuti sühan-gû	zülfü semen bû	müşg-i şumarâ	vay od-i sârâ
Zülfü semen bû	müşg-i şumarâ	vay od-i sârâ	dehride hem-tâ
Müşg-i şumarâ	vay od-i sârâ	dehride hem-tâ	yoktur hiç aslâ
O kaş o göz ne	o dil o söz ne	o ruh o yüz ne	gılman mı aslın
O dil o söz ne	o ruh o yüz ne	gılman mı aslın	hûri mi neslin
O ruh o yüz ne	gılman mı aslın	huri mi neslin	var mı ki mislin
Gılman mı aslın	hûri mi neslin	var mı ki mislin	hublukta aslâ
Sîmin bedensin	çeşm-i fitnesin	gonca dehensin	kaddin kıyâmet
Çeşm-i fitnesin	gonca dehensin	kaddin kıyâmet	kân-ı melâhet
Gonca dehensin	kaddin kıyâmet	kân-ı melâhet	sâhip-
nezâket			
Kaddin kıyâmet	kân-ı melâhet	sâhib-nezâket	kadrin muallâ
Bir nev-hilâlsin	aynî zülâlsin	Yusuf cemâlsin	her elde mâhir
Aynî zülâlsin	Yusuf cemâlsin	her elde mâhir	el-hak bu zâhir
Yusuf cemâlsin	her elde mâhir	el-hak bu zâhir	ettin mi âhir
Her elde mâhir	el-hak bu zâhir	ettin mi âhir	aklını yağma

²⁶ Hikmet DİZDAROĞLU, a.g.e., s. 145.

²⁷ *Güneyde Kültür*, VI (70), 12. 1994, s. 29.

Gel koynuma gir	bir öpücük vir	maksûde ergir	edüp vefâyı
Bir öpücük vir	maksûde ergir	edüp vefâyı	terk et cefâyı
Maksûde ergir	edüp vefâyı	terk et cefâyı	Mefhar gedâyı
Edüp vefâyı	terk et cefâyı	Mefhar gedâyı	ağlatma cânâ
			(Mefharî) ²⁸

Tokatlı Nurî:

Ey vasl-ı cennet	kıl cânâ minnet	vay serv-i kâmet	cân içre cânsın
Kıl cânâ minnet	vay serv-i kâmet	can içre cansın	nevres fidansın
Vay serv-i kâmet	cân içre cânsın	nevres fidansın	şûh-i cihânsın
Cân içre cânsın	nevres fidânsın	şûh-i cihânsın	gözden nihânsın
Üftâden oldum	gül gibi soldum	sor bana n'oldum	cevrinle cânân
Gül gibi soldum	sor bana n'oldum	cevrinle cânân	oldum perîşân
Sor bana n'oldum	cevrinle cânân	oldum perîşân	ey fitne devrân
Cevrinle cânân	oldum perîşân	ey fitne devrân	ahir zamansın
Bir hûb edâsın	pek dil-rübâsın	lîk pür-cefâsın	sırrın bilinmez
Pek dil-rübâsın	lîk pür-cefâsın	sırrın bilinmez	nakşın alınmaz
Lîk pür-cefâsın	sırrın bilinmez	nakşın alınmaz	mislin bulunmaz
Sırrın bilinmez	nakşın alınmaz	mislin bulunmaz	bir nev-civânsın
Âşüfte hâlim	ref'et melâlim	gel beri zâlim	lutfet ne dersem
Ref'et melâlim	gel beri zâlim	lutfet ne dersem	ol bana hem-dem
Gel beri zâlim	lutfet ne dersem	ol bana hem-dem	gönlümde her dem
Lutfet ne dersem	ol bana hem-dem	gönlümde her em	günden aynasın
Ettimse âhi	fethetti mâhi	aşk-ı ilâhî	var sende gayet
Fethetti mâhi	aşk-ı ilâhî var	sende gâyet	Hak'dan hidâyet
Aşk-ı ilâhî var	sende gâyet	Hak'dan hidâyet	NÛRÎ nihâyet
Var sende gâyet	Hak'dan hidâyet	NÛRÎ nihâyet	sâhib-dîvânsın ²⁹

Hayrî Halil :

Yok iken akdem	eşyâ vü âlem	âlemle âdemvar	etdi Sübhân
Eşyâ vü âlem	âlemle âdem	var etti Sübhân	Kâf ile Nûndan

²⁸ Hikmet DİZDAROĞLU, a.g.e., s. 144-145.

²⁹ Hikmet DİZDAROĞLU, a.g.e., s.141.

Âlemle âdem	var etti Sübhân	Kâf ile Nûndan	zâtım sıfâtım
Var etti Sübhân	Kâf ile Nûndan	zâtım sıfâtım	oldu muayyen
Kendimi bildim	aslımı buldum	müstağrik oldum	nûr-ı cemâle
Aslımı buldum	müstağrik oldum	nûr-ı cemâle	erdim kemâle
Müstağrik oldum	nûr-ı cemâle	erdim kemâle	gitmem zılâle
Nûr-ı cemâle	erdim kemâle	gitmem zılâle	Hak belli beyân
Zikrim illallah	didârım Allah	buldum Hakk'a rah	Hayrî Halil'im
Didârım Allah	buldum Hakk'a	rahHayrî Halil'im	kendi alîlim
Buldum Hakk'a rah	Hayrî Halil'im	kendi alîlim	işte delîlim
Hayrî Halil'im	kendi alîlim	işte delilim	Hazret-i Kur'ân ³⁰

G. Mısraları farklı kalıpla söylenmiş şiir:

Tespitlerimize göre satranç tarzında yazılmış ilk ve tek örnek Babür Şah'a aittir. Şiirin konusu aşktır ve kafiye düzeni; *a a a a* şeklindedir.

Babür:

. -- / .- / .- - / -
 I. -- / .- / .- - / -
 II. -- / .- / .- - / --
 V. .- / .- / .- / .-

I. Yitti mini öltürgeli	âhır	hicrân
II. Öltürgeli koyma	mini kutkar	iy cân
III. Ahır	mini kutkar	bu firâkasru yaman
IV. Hicrân	i(y) cân	asru yaman âh u figân ³¹

II. Hece ile yazılmış şekiller

Aruz bilgisinden ve icraatından mahrum olan XX.yüzyılda yaşayan âşıklar, önceki ustalardan gördükleri satranç tarzındaki şiirlerle, hem bu geleneğe hizmet hem de kendilerini ispatlama

³⁰ Ahmet Tal'at [ONAY], *Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev'i*, s. 70.

³¹ Bilâl YÜCEL, a.g.e., s. 303.

endişesine kapılmışlardır. Bu vadede, başta 8 hece olmak üzere 10, 12, 14, 15, 16 hatta 20 heceli şiirler yazmışlardır.

A. Sekiz heceli şiirler:

B tarzda Arzurumlu Ali Rahmanî'nin ik denemesi olmuştur. Şiirler 2+2+2+2 duraklıdır. Birinci şiirde, mısra sonunda kullanılan bütün kelimeler birbiriyle kafiyelidir. İkinci şiirin kafiye düzeni şöyledir: *a b a b, a b a b, a b a b, a b a b*. Şiirlere satranç adı verilmiştir.

Rahmanî:

Âşık	bülbül	gonca	güle
Bülbül	hardan	nasıl	güle
Gonca	nasıl	koka	güle
Güle	güle	güle	güle

İnsan	gerek	ere	bile
Gerek	göre	dere	bile
Ere	dere	çare	bile
Bile	bile	ile	bile

Düşkün	kullar	muhtac	ele
Kullar	ihsan	elden	ele
Muhtaç	elden	tut el	ele
Ele	ele	ele	ele

Yaran	yardan	çare	dile
Yardan	hakkın	ara	dile
Çare	ara	sara	dile
Dile	dile	dile	dile

Arzun	RAHMAN	dökme	tele
AHMAN	boyun	bükme	tele
ökme	bükme	yıkma	tele
Ele	tele	tele	tele ³²

³² Âşık Ali Rahmanî, *Öğütler Güldestesi*, Ank., 1988, s. 10

*		*		*
Bahar	olur	açar	bağlar	
Olur	bari	olan	bilir	
Açar	alan	zümürüt	dağlar	
Bağlar	bilir	dağlar	bilir	
İçten	Hakk'a	âşık	ağlar	
Hakk'a	sadık	olan	bilir	
Âşık	olan	müşkül	sağlar	
Ağlar	bilir	sağlar	bilir	
Sazla	sohbet	aşkla	eyler	
Sohbet	şevkle	gelen	bilir	
Aşkla	gelen	coşar	çağlar	
Eyler	bilir	çağlar	bilir	
ALİ	RAHMAN	zevki	neyler	
RAHMAN	Rahim	kılan	bilir	
Zevki	kılan	bağrın	dağlar	
N'eyler	bilir	dağlar	bilir ³³	
	*	*	*	

B.On heceli şiirler:

Bentler halinde ve 5+5 duraklı olarak yazılır. Bir örnek tespit edebildiğimiz ve aşk konusunda yazılmış olan şiirin kafiye düzeni şöyledir: *a a b a a a, c c d e e a, e e f e e a*

Sabit Müdamî:

Ey lebi gonca	sırmalı telsin
Pek beli ince	hem nazik elsin
Ey lebi gonca	pek beli ince
Emasil nice	sen bî-bedelsin
Sen bî-bedelsin	hem nazik elsin

³³ Âşık Ali Rahmânî, a. g. e., s. 17.

Sırmalı telsin	sonsuz güzelsin
Kebabı oldum	aşkın odunun
Sarardım soldum	yok mudur dinin
Kebabı oldum	sarardım soldum
Gamıyla doldum	çeşm-i cadunun
Çeşm-i cadunun	yok mudur dinin
Ahım adunun	bağrını delsin
Bir avcı avın	verse destinden
Nasıl ayrılır	şikâr kastından
Bir avcı avın	almadan tadın
Ayrılmaz cadun	çeşm-i mestinden
Çeşm-i mestinden	şikâr kastından
Selvi üstünden	kalmaz cebelsin
Haşimi hâlin	kehkeşan yeri
Huri misâlin	kalpte can yeri
Haşimi halin	ebr-i hilâlin
Bedir cemâlin	nur seyran yeri
Nur seyran yeri	kalpte can yeri
Attı tan yeri	necm-i zülâlsin
Haddeden geçer	bu aşk adamı
Ayından döker	eşk ile demi
Haddeden geçer	kaddini büker
Ömrünü söker	inler MÜDAMÎ
İnler MÜDAMÎ	eşk ile demi
Şair MÜDAMÎ	sahip güzelsin ³⁴

C.On iki heceli şiirler:

³⁴ Bekir Sami ÖZSOY-Halil İbrahim ATAMAN, a.g.e., s. 20-8-209.

Belirtilen kaynakta bu şiir, aşağıda örnek olarak aldığımız ilk dörtlükteki gibi üçlüklerle yazılmıştır.

<i>Ey lebi gonca</i>	<i>sırmalı telsin</i>	<i>pek beli ince</i>	<i>hem nazik elsin</i>
<i>Ey lebi gonca</i>	<i>pek beli ince</i>	<i>emasil nice</i>	<i>sen bî-bedelsin</i>
<i>Sen bî-bedelsin</i>	<i>hem nazik</i>	<i>sırmalı telsin</i>	<i>sonsuz güzelsin</i>

Bu tarzda Ali Rahmanî'nin yazdığı ve öğütlerin yer aldığı şiirde, dörtlüklerin bütün mısralarının kafiyesi aynıdır. Rahmanî böylelikle, bütün mısraları birbiriyle kafiyeli şiir yazarak farklı bir tarz ortaya koymuştur.

Rahmanî:

Bil Hakk'ı	sende bul	sen âciz	düşün kul
Sende bul	Hak sende	Hak Hak'ta	doğru yol
Sen âciz	hak Hak'ta	et ilhak	doğru yol
Düşün kul	doğru yol	doğru ol	ebed gül

Yâr ma'suk	ol âşık	nur ışıık	kendin bil
Ol âşık	gayet şık	aşk tadı	zikre dil
Nur ışıık	aşk tadı	nefsin yok	yapma fel
Kendin bil	zikre dil	yapma fel	narın tel

Eyle kâr	çekme zâr	lutf u bar	kemâl bul
Çekme zar	Hak Hünkâr	et ikrâr	ilmen dol
Lutfu bar	et ikrâr	eyle ar	yapma fel
Kemâl bul	ilmen dol	yapma fel	ömür yel

RAHMANÎ	Kur'an'la	gel anla	sohbet kıl
Kur'an'la	gümanla	imanla	kalbin sil
Gel anla	imanla	amanla	coşmuş nil
Sohbet kıl	kalbin sil	coşmuş nil	olma çöl ³⁵

D.On dört / on beş heceli heceli şiirler:

Bu tarza ait, Develili Seyrânî'de ve Posoflu Sabit Müdamî'nin yazdıkları birer şiir bulunmaktadır. Her iki şiir de teknik yönden başarısızdır. Seyranî'nin şiiri, kimi zaman aruzun *Fâ i lâ tün / Fâ i lâ tün / Fâ i lâ tün / Fâ i lün*, Müdâmî'nin şiiri de *Me fâ i lün / Me fâ i lün / Me fâ i lün / Fâ i lün* kalıbına uymakta iseler de şiirlerde, onbeş hece ile yazılmış mısralar çoğunluktadır. Ayrıca, *zincirleme* şekilde yazılan Seyranî'nin

³⁵ Âşık Ali Rahmanî, a.g.e., s. 47.

şiiirinde, mısralarla durakların yukarıdan aşağı sıralanışı arasında da uyumsuzluk bulunmaktadır. Her iki şiirin mısralarında yer yer duraklarda da kusurlara rastlanılmaktadır. Şiirler aşk konuludur.

Seyranî:

Ey şehâ	kudret-i hüsnün	mâh ile	âfetlenür
Kudret-i	cemâl şu'le	ziyâ ile	ziynetlenür
Şu'le-i elvan	ile	bir şân ile	elbetlenür
Âfetlenür	ziynetlenür	elbetlenür	
Elbet...	ruyun üzre	halların	iksirlenür
Ruyun üzre	hatt-ı ebrû	mıhrabı	minberlenür
Hatt-ı müjgân	çeşm-i âhû	leblerin	kevserlenür
Ekserlenür	minberlenür	kevserlenür	işretlenür
İşretlenür	câh-ı zühandan	giysûlar	mermerlenür
Câh-ı zühandan	mine	gerdanın	dardarlanur
Mine gerdanıngördüm		kametin	ar'arlanur
Mermerlenür	dardarlanur	ar'arlanur	ülfetlenür
Ülfetlenür	SEYRAN şehâ	hâli hal	hamûş olur
SEYRANÎ	pend-i gülistân	gûşuna	mengûş olur
Keştin gezer	cihan üzre	aşk ile	bî-huş olur
Hâmuş olur	mengûş olur	bî-hûş olur	ruhsatlanır ³⁶

Sabit Müdamî:

Aşk şarabın	içen dilber	dehânında	bâr olur
İçen dilber	aşk elinden	cûş eder	barbar olur
Dehânında	cûş eder	her sözü	kibar olur
Bâr olur	barbar olur	kibar olur	ihbâr olur
Behey dilber	adûlarla	tenhâ olma	âr olur
Adûlarla	muhabbetin	bu sineme	tığbâr olur
Tenhâ olma	bu sineme	aşkın bana	serdar olur

³⁶ Develili Âşık Ali Çatak, *Bütün Yönleriyle Seyranî*, ?, 1992, s. 377-388.

Âr olur	tığbâr olur	serdar olur	dîdâr olur
SABÎT şanlı	ey efendim	güle baksam	hâr olur
Ey efendim	kem talihim	yâr ile	ağyâr olur
Güle baksam	yâr ile	bâr verir	dildâr olur
Har olur	ağyâr olur	dildâr olur	dilbâr olur ³⁷

E. On altı heceli şiirler:

On altı hece ile yazılmış şiir olarak sefil Selimî ve Erdem Can'dan bir, Erdemli'den iki örnek tespit edebildik. Şiirler dörtlükler halinde yazılmıştır. Koşma düzeninde kafiyeleşmiş olan bu şiirlerden Erdem Can'ın şiiri şahsî, Erdemli'nin şiirleri de millî konudadırlar. Şiirler; 4+4+4+4 duraklıdır.

Sefil Selimi

Yer yüzünde	gök yüzünde	olan her şey	insanda var
Gök yüzünde	kul özünde	kalan bir huy	vicdanda var
Olan her şey	kalan bir huy	bilen hür bey	imanda var
İnsanda var	vicdanda var	imanda var	imanda var
Gezdim tozdum	sormak için	aldım sattım	kâr etmedim
Sormak için	ömür verdim	geldim gittim	şer gütmedim
Aldım sattım	geldim gittim	derde battım	kör gitmedim
Kâr etmedim	şer gütmedim	kör gitmedim	kör gelmedim
Yüz altında	yüz üstünde	iki yüzün	yüz üstünde
Yüz üstünde	kaşın gözün	dilde sözün	söz üstünde
İki yüzün	dilde sözün	yolcu yolda	iz üstünde
Yüz üstünde	söz üstünde	iz üstünde	iz üstünde
Yüz altında	yüz üstünde	iki yüzün	başa bağlı
Yüz üstünde	kaşın göze	ağzın dile	dişe bağlı
İki yüzün	ağzın dile	gözün göze	kaşa bağlı
Başa bağlı	dişe bağlı	kaşa bağlı	kaşa bağlı
Damar kana	kanlar suya	beden ruha	cana muhtaç

³⁷ Bekir Sami ÖZSOY-Halil İbrahim ATAMAN, a.g.e., s. 207.

Kanlar suya	gönül aşka	gözler yaşa	sana muhtaç
Beden ruha	gözler yaşa	mide aş	nana muhtaç
Cana muhtaç	sana muhtaç	nana muhtaç	nana muhtaç ^{38*}

İnanî:

Gel güzelim	uzak durma	görenler el	sanar bizi
Uzak durma	el ariftir	bühtan eder	kınar bizi
Görenler el	bühtan eder	belki birgün	anar bizi
Sanar bizi	kınar bizi	anar bizi	sağlarımız

Gönül aşka	yanmaz idi	bir vefakâr	yar olaydı
Yanmaz idi	kara bahtım	gönül dağı	kar olsaydı
Bir vefakâr	gönül dağı	biteviye	nar olsaydı
Yar olsaydı	kar olsaydı	nar olsaydı	bağlarımız

İNANÎ der	murat alan	şad olur yar	güler birgün
Murat alan	renasından	vuslat ister	diler birgün
Şad olan yar	vuslat ister	gözyaşını	siler birgün
Güler birgün	diler birgün	siler birgün	ağlarımız ³⁹

Erdemli:

Göz dikilmez	toprağına	saldırırsa	derttir Türkler
Toprağına	kan dökmüştür	bütünüyle	merttir Türkler
Saldırırsa	bütünüyle	çelik gibi	serttir Türkler
Derttir Türkler	merttir Türkler	serttir Türkler	savaşlarda

Lütufkârdır	çalışkandır	ağırbaştır	azmaz Türkler
Çalışkandır	zorluklarda	örnek olur	bezmez Türkler
Ağırbaştır	örnek olur	düşkünleri	ezmez Türkler
Azmaz Türkler	bezmez Türkler	ezmez Türkler	barışlarda

ERDEMLİ der	tarih şahit	boyun eğmez	hürdür Türkler
-------------	-------------	-------------	----------------

³⁸ Şiir, 26.3.1998 günü tarafımızdan derlenmiştir. (D.K.)

* V. MTHKK Halk Edebiyatı Seksiyonu Bildirileri II, Ank., 1997, s. 1-33.

³⁹ Feyzi HALICI, Âşıklık Geleneği ve Günümüz Halk Şairleri, Ank., 1992, s. 193.

Tarih şahit	bu dünyada	zekâsıyla	pirdir türkler
Boyun eğmez	zekâsıyla	yaşadıkça	birdir türkler
Hürdür Türkler	pirdir Türkler	birdir türkler	yarışlarda ⁴⁰

* * * *

Al bayrağım	dalgalan dur	sen benimsin	kanım sensin
Dalgalan dur	kanım verdim	bu bedende	canım sensin
Sen benimsin	bu bedende	ebediyyen	şanım sensin
Kanım sensin	canım sensin	şanım sensin	şerefimsin

Ay yıldızın	kanım ile	semalarda	taşıyorum
Kanım ile	umman oldum	Türklüğümle	çoşuyorum
Semalarda	Türklüğümle	kanat açıp	koşuyorum
Taşıyorum	çoşuyorum	koşuyorum	gururumsun

ERDEMLİ der	babadan da	anadan da	yardan önce
Babadan da	çocuktan da	bu bedende	serden önce
Anadan da bu	beden de	tükensem de	vardan önce
Yardan önce	serden önce	vardan önce	herşeyimsin ⁴¹

F.Yirmi heceli şiirler:

5+5+5+5 duraklı olarak yazılan bu şiirler, koşma kafiye düzeninde kafiyeleşmiştir. Mevcut iki örnekten Posoflu Müdamî'nin şiiri aşk, Zeynel'in şiiri ise millî konuludur.

Sabit Müdamî:

Ey kamer tal'at müjgânıharret	dü çeşmi afet	mahbub zamansın
Müjgânı herrat yosma kıyafet	mahbub zamansın	bî-hüsn-i ansın
Dü çeşm-i afet mahbub zamansın	bî-hüsn-i ansı	Belkıs devransın
Mahbub zamansınbî-hüsn-i ansın	Belkıs devransın	Yusuf Ken'an'sın

Aşkınla doldum pür-ateş oldum	saçımı yoldum	eyledim figân
Pür ateş oldum saçımı yoldum	eyledim figân	kıl lutf u ihsan
Saçımı yoldum eyledim figan	kıl lutf u ihsan	derdime derman
Eyledim figân kıl lutf u ihsan	derdime derman	mürüvet kânsın

⁴⁰Ali KAYIKÇI, *Samsunlu Halk Şairleri*, Samsun, 1991, s. 124.

Doğan KAYA, *Âşık Erdemli, Erciyes*, XII (140), 8.1989, s. 17.

⁴¹Ali KAYIKÇI, *a.g.e.*, s.124.

Asilzadesin	bülbül sedasın	bir mehlikasın	vasfın bilinmez
Bülbül sedasın	bir mehlikasın	vasfın bilinmez	aşkın silinmez
Bir mehlikasın	vasfın bilinmez	aşkın silinmez	dengin bulunmaz
Vasfın bilinmez	aşkın silinmez	dengin bulunmaz	ruh-ı revansın
Ey lebi balım	kaşı hilâlim	devlet-i malım	sensin ey nigâr
Kaşı hilâlim	devlet-i malım	sensin ey nigâr	öğmüş gird-i gâr
Devlet-i malım	sensin ey nigâr	öğmüş gird-i gâr	ölürsem eğer
Sensin ey nigâr	öğmüş gird-i gâr	ölürsem eğer	katilim sensin
Çektirme ahı	hubların şahı	takdir İlahî	aşka bidâyet
Hubların şahı	takdir İlahî	aşka bidâyet	kıldı sirâyet
Takdir İlahî	aşka bidâyet	kıldı sirâyet	MÜDAMÎ gayet
Aşka nihâyet	kıldı sirâyet	MÜDAMÎ gayet	fasih lisansın ⁴²

Zeynel:

Ey aziz vatan	yolunda kurban	bedendeki can	seninle varım
Yolunda kurban	bedendeki can	seninle varım	şanlı diyarım
Bedendeki can	seninle varım	şanlı diyarım	namusum arım
Seninle varım	şanlı diyarım	namusum arım	ebedî yârim
Nur gibi aktı	bir bahar vakti	bağrından çıktı	Mustafa Kemâl
Bir bahar vakti	bağrından çıktı	Mustafa Kemâl	dedi istiklâl
Bağrından çıktı	Mustafa Kemâl	dedi istiklâl	bitti kalmakal
Mustafa Kemâl	dedi istiklâl	bitti kalmakal	arttı vakarım
ZEYNEL'dir adım budur	muradımbirlik olalım	istikbâl için	istikbâl için
Budur muradımbirlik olalım	istikbâl için	göklerde uçun	göklerde uçun
Birlik olalım	istikbâl için	ufuklar açın	ufuklar açın
İstikbâl için	göklerde uçun	ufuklar açın	bitsin azarım ^{43*}

⁴² Bekir Sami ÖZSOY-Halil İbrahim ATAMAN, a.g.e., s. 207.

⁴³ Zeynelabidin MAKAS, *Telli Sazın Hevesiyle*, Amasya, 1995, s. 170.

* V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Halk Edebiyatı Seksiyon Bildirileri-II, Ankara, 1997, s. 1-33.